

Väljaandja:	Kaitseminister
Akti liik:	määrus
Teksti liik:	terviktekst
Redaktsiooni jõustumise kp:	11.08.2014
Redaktsiooni kehtivuse lõpp:	31.12.2014
Avaldamismärge:	RT I, 08.08.2014, 19

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste põhimäärus

Vastu võetud 10.02.2014 nr 11
[RT I, 19.02.2014, 6](#)
jõustumine 22.02.2014

Muudetud järgmiste aktidega

Vastuvõtmine	Avaldamine	Jõustumine
05.08.2014	RT I, 08.08.2014, 7	11.08.2014, osaliselt 01.01.2015

Määrus kehtestatakse [rakenduskõrgkooli seaduse](#) § 4 lõike 3 alusel.

1. peatükk Üldsätted

§ 1. Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste staatus

(1) Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused (edaspidi *õppeasutus*) on riigikaitsealine rakenduskõrgkool rakenduskõrgkooli seaduse tähenduses.

(2) Õppeasutus on Kaitseväe juhataja vahetus alluvuses olev Kaitseväe struktuuriüksus.

§ 2. Esindamine

Oma ülesannete täitmisel esindab õppeasutus riiki ja Kaitseväge.

§ 3. Õppeasutuse ingliskeelne nimetus

Õppeasutuse nimetus inglise keeles on *Estonian National Defence College*.

§ 4. Õppeasutuse asukoht

(1) Õppeasutus asub Tartus. Õppeasutuse postiaadress on Riia 12, 51013 Tartu.

(2) Õppeasutuse struktuuriüksused võivad asuda mujal Eestis. Mujal asuva struktuuriüksuse asukoht ning postiaadress tuuakse ära struktuuriüksuse põhimääruses.

§ 5. Õppeasutuse pitsat ja sümbolid

(1) Õppeasutusel on Kaitseväe juhataja kehtestatud kujundusega pitsat.

(2) Õppeasutusel ja tema struktuuriüksusel võivad olla õigusaktidega kehtestatud korras kooskõlastatud ning kinnitatud teenetemärgid ja sümbolid.

§ 6. Õppeasutuse tegevusvaldkonnad ja ülesanded

(1) Õppeasutuse tegevusvaldkonnad on:

- 1) kõrghariduse andmine rakenduskõrgharidus- ja magistriõppe õppekavade alusel;
- 2) keskhariduse omandanud isikutele kutseõppe tasemeõppe läbiviimine;
- 3) täiendusõppe läbiviimine;
- 4) riigikaitsega seotud teadus- ja arendustegevus ning rakendusuringute läbiviimine.

(2) Õppeasutuse põhiülesanded on sätestatud Kaitseväge korralduse seaduse § 12 lõike 1 alusel Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud Kaitseväge põhimäärukses.

2. peatükk

Juhtimine, struktuur ja koosseis

§ 7. Õppeasutuse ülem

(1) Õppeasutust juhib ja esindab õppeasutuse ülem.

(2) Õppeasutuse ülema nimetab ametikohale Kaitseväge juhataja valdkonna eest vastutavate ministrite nõusolekul. Enne ametikohale nimetamist teavitab Kaitseväge juhataja kirjalikult õppeasutuse ülema kandidaadist Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Kaitseministeeriumi.

[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

(3) Õppeasutuse ülema ametikohale võib nimetada isiku, kes vastab rakenduskõrgkooli seaduses riigikaitsealise rakenduskõrgkooli ülemale sätestatud nõuetele.

(4) Õppeasutuse ülema äraolekul asendab teda õppeasutuse ülema ametijuhendis määratud sõjaväelise auastmega ametikohal asuv tegevväelane või Kaitseväge juhataja määratud tegevväelane.

(5) Õppeasutuse ülema põhiülesanded on sätestatud Kaitseväge korralduse seaduse § 12 lõike 1 alusel Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud Kaitseväge põhimäärukses.

§ 8. Õppeasutuse nõukogu

(1) Õppeasutuse nõukogu (edaspidi *nõukogu*) on õppeasutuse kõrgeim kollegiaalne otsustuskogu.

(2) Nõukogu esimees on õppeasutuse ülem.

(3) Nõukogusse kuuluvad:

- 1) õppeasutuse ülem;
- 2) kõrgema sõjakooli ülem;
- 3) lahingukooli ülem;
- 4) rakendusuringute keskuse ülem;
- 5) täiendusõppe keskuse ülem;
- 6) õppeosakonna ülem;
- 7) üldosakonna ülem;
- 8) õppejõudude esindajad;
- 9) üliõpilaskonna, sealhulgas õpilaste, esindajad.

(4) Nõukogu liikmete arvu määrab õppeasutuse ülem. Seejuures peavad vähemalt ühe viiendiku nõukogu koosseisust moodustama üliõpilaskonna esindajad.

(5) Üliõpilaskonna esindajate hulgas peab olema vähemalt üks kadett, üks kuulaja ja üks õpilane.

(6) Õppejõudude esindajad nõukogus valivad korralised õppejõud endi hulgast.

(7) Õppejõudude esindajate volitused kestavad alates 1. septembrist kuni järgmise aasta 31. augustini. Üliõpilaskonna esindajate volitused kestavad nende nõukogusse valimisest kuni järgmiste valimisteni, kui üliõpilaskonna põhikiri ei sätesta teisiti.

(8) Õppejõudude esindajate valimised korraldab õppeosakonna ülem, üliõpilaskonna esindajate valimine toimub üliõpilaskonna põhikirjas sätestatud korras.

(9) Nõukogu istungil võivad sõnaõigusega osaleda nõunike kogu volitatud esindaja ja teised õppeasutuse ülema kutsutud isikud.

§ 9. Nõukogu pädevus

Nõukogu:

- 1)) teeb valdkonna eest vastutavale ministrile ettepanekuid õppeasutuse põhimääruse muutmiseks; [RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]
- 2) võtab vastu õppeasutuse arengukava ja esitab selle Kaitseväge juhataja kaudu kooskõlastamiseks ministrile, kelle valitsemisalasse õppeasutus kuulub, ja haridus- ja teadusministrile; [RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]
- 3) kinnitab õppeasutuse eelarve täitmise aruande;
- 4) kiidab heaks õppeasutuse tööplaanid ja nende täitmise aruanded;
- 5) valib korralised õppejõud ja teadustöötajad;

- 6) kehtestab õppejõudude kvalifikatsiooninõuded ning nendele vastavuse hindamise tingimused ja korra ning õppurite varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise tingimused ja korra;
 - 7) kehtestab õppejõudude ja teadustöötajate atesteerimise tingimused ja korra;
 - 8) kehtestab õppurite vastuvõtutingimused ja -korra, sealhulgas kooskõlas välismaalaste seadusega välismaalase õppekeele oskuse piisavuse hindamiseks õppekeele taseme miinimumnõuded;
 - 9) kehtestab õppurite õppeasutusest väljaarvamise tingimused ja korra;
 - 10) kehtestab täiendusõppe vormid, täiendusõppe läbiviimise korra ning täiendusõppe läbimist tõendavate dokumentide väljastamise korra;
 - 11) otsustab õppeasutuses vähemalt kümme aastat professorina töötanud vanaduspensioniealiseks saanud õppejõu nimetamise emeriitprofessoriks ja kehtestab emeriitprofessori tasu saamise korra;
 - 12) kooskõlastab õppeasutuse kutseõppe õppekava ning õppekavasse sisse viidavad parandused ja täiendused;
 - 13) kinnitab kõrghariduse õppekavad ja nende muudatused;
 - 14) kiidab heaks ühisõppekava enne selle kinnitamist ministri poolt, kelle valitsemisalasse õppeasutus kuulub ja kiidab heaks ühisõppekava koostöölepingu sõlmimise;
- [RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]
- 15) kehtestab õppeasutuse põhitegevusega seotud tasuliste teenuste osutamise tingimused ja korra ning tasu määramise alused;
 - 16) kinnitab üliõpilaskonna põhikirja;
 - 17) kehtestab akadeemilise puhkuse saamise korra;
 - 18) kehtestab õppeasutuse magistriõppe korralise õppejõu õiguse saada vaba semester loometöök või kutseoskuste täiendamiseks ametipalga säilitamisega;
 - 19) kuulab ära õppeasutuse ülema ja struktuuriüksuste ülemate tegevuse aruanded, samuti nõunike kogu ettepanekud ja hinnangud õppeasutuse arengut ja arendamist puudutavates küsimustes;
 - 20) lahendab teisi õigusaktide ja käesoleva põhimäärusega tema pädevusse antud küsimusi.

§ 10. Nõukogu töökord

- (1) Nõukogu töövorm on istung. Nõukogu on otsustusvõimeline, kui kohal viibib üle poole nõukogu koosseisust. Kui nõutud kvoorum puudub, kutsub nõukogu esimees nõukogu uue istungi kokku kahe nädala jooksul.
- (2) Nõukogu kutsub kokku nõukogu esimees või vähemalt üks kolmandik nõukogu liikmetest. Õppeasutuse ülem kutsub nõukogu kokku vähemalt kaks korda aastas.
- (3) Nõukogu võtab vastu otsuseid kohalolijate lihthäälteenamusega. Käesoleva määruse § 9 punktides 1 ja 2 sätestatud küsimusi saab nõukogu otsustada kahe kolmandiku nõukogu liikmete häälteenamusega. Häälte võrdsel jagunemisel on otsustav nõukogu esimehe hääl.
- (4) Nõukogu otsusele kirjutab alla nõukogu esimees, tema äraolekul nõukogu vanim kohalolev liige.
- (5) Nõukogu võtab vastu kodukorra, milles sätestatakse nõukogu töökorralduse alused.

§ 11. Õppeasutuse nõunike kogu

Nõunike kogu on õppeasutust ja ühiskonda ühendav nõuandev kogu. Nõunike kogu moodustamisele, esimehe valimisele ja ülesannetele kohaldatakse rakenduskõrgkooli seaduse § 10 lõigetes 1 ja 1²–4 sätestatut.

§ 12. Õppeasutuse struktuuriüksused

- (1) Õppeasutus koosneb järgmistest struktuuriüksustest:
 - 1) kõrgem sõjakool;
 - 2) lahingukool;
 - 3) logistikaosakond;
 - 4) rakendusuuringute keskus;
 - 5) täiendusõppe keskus;
 - 6) väljaõppevahendite keskus;
 - 7) õppeosakond;
 - 8) üldosakond.
- (2) Õppeasutuse struktuuriüksust juhivad struktuuriüksuse ülem, kes allub vahetult õppeasutuse ülemale.
- (3) Õppeasutuse struktuuriüksus tegutseb põhimääruse alusel, mille kinnitab õppeasutuse ülem.

§ 13. Õppeasutuse struktuuriüksuste ülesanded

- (1) Kõrgem sõjakool korraldab kadettide ja kuulajate teenistust ja isamaalist kasvatust õppeasutuses.
- (2) Lahingukool korraldab õpilaste ja kursuslaste õppetööd, teenistust ja isamaalist kasvatust õppeasutuses.

(3) Logistikaosakond korraldab õppeasutuse tegevuseks vajaliku vara hankimist ning haldamist, meditsiiniteenistust ja -õpet ning transporti.

(4) Rakendusuringute keskus korraldab ja koordineerib sõjateaduse arendamist Kaitseväe jätkusuutlikkuse tagamiseks.

[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

(5) Täiendusõppe keskus korraldab täiendus- ja keeleõpet, lühiajalisel täiendusõppel viibivate kursuslaste teenistust õppeasutuses ja võõrkeelte oskuse testimist ning haldab e-õppe keskkonda Kaitseväes.

[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

(6) Väljaõppevahendite keskus korraldab õppevahendite valmistamist Kaitseväele.

(7) Õppeosakond korraldab õppurite õppetööd ning tegeleb teadus- ja arendustegevusega sõjanduse ja riigikaitsega seotud valdkondades.

[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

(8) Üldosakond korraldab õppeasutuse personalitööd, finantsteenistust, asjaajamist, side- ja infotehnoloogilist teenindamist, julgeolekualast tegevust ja kaplaniteenistust.

§ 14. Õppeasutuse koosseis

Õppeasutuse koosseisus olevate ameti- ja töökohtade arvu ning liigituse kinnitab Kaitseväe juhataja.

3. peatükk Õppekorraldus

§ 15. Õppekava ja õppekorralduse alused

(1) Rakenduskõrgharidusõppe ja magistriõppe läbiviimise aluseks on õppekavad, mis vastavad rakenduskõrgkooli seadusele ja Eesti Vabariigi haridusseaduse § 5 lõike 2 punkti 7 alusel Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud kõrgharidusstandardile, on kinnitatud õppeasutuse nõukogus ning kantud Eesti Vabariigi haridusseaduse alusel asutatud Eesti Hariduse Infosüsteemi.

(2) Kutseõppe läbiviimise aluseks on õppeasutuse kutseõppe õppekavad, mis on koostatud kutseõppeasutuse seaduse § 22 alusel Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud kutseharidusstandardi ja vastavate kutsestandardite alusel, kui need on olemas, kinnitatud õppeasutuse ülema poolt ning kantud Eesti Vabariigi haridusseaduse alusel asutatud Eesti Hariduse Infosüsteemi.

(3) Õppeasutuse õppetöö, sealhulgas õppeasutuses ekstermina õppimise, üksikasjalik korraldus, samuti praktika korraldamise ning läbiviimise tingimused ja kord, sätestatakse õppeasutuse õppekorralduseeskirjas ning teistes õppetööd reguleerivates õigusaktides.

4. peatükk Liikmeskond

§ 16. Õppeasutuse liikmeskond

Õppeasutuse liikmeskonna moodustavad õppeasutuse töötajad ja õppeasutusse vastuvõetud õppurid.

§ 17. Õppeasutuse töötajad

(1) Õppeasutuse töötajad on õppeasutuse ülem, õppeasutuse struktuuriüksuste ülemad, õppejõud, teadustöötajad ning teised õppeasutuse töötajad ja ametnikud, sealhulgas õppeasutuse koosseisus oleval sõjaväelise auastmega ametikohal olevad tegevvälased, välja arvatud õppurid.

(2) Õppeasutuse töötajal on:

1) õigus tasuta kasutada õppe- ja teadustegevuseks või tööks Kaitseväe raamatukogusid, seadmeid ja muid vahendeid vastavalt kehtestatud korrale;

2) kohustus kasutada Kaitseväe vara heaperemehelikult;

3) õigus saada erialaseks tööks vajalikku täiendusõpet;

4) muud õigused ja kohustused, mis tulenevad teenistus- või töösuhteid reguleerivatest õigusaktidest, Kaitseväe sisekorraeskirjast, töötaja ametijuhendist ja teistest õigusaktidest.

(3) Õppeasutuse magistriõppe korralisel õppejõul on õigus saada viie aasta jooksul loometööks või kutseoskuste täiendamiseks üks tööülesannetest vaba semester põhipalga säilitamisega.

§ 18. Õppurid

- (1) Õppurid jagunevad üliõpilasteks, õpilasteks, kursuslasteks ja eksternideks.
- (2) Üliõpilane on tegevväelane, kes on vastu võetud rakenduskõrgharidus- või magistriõppesse.
- (3) Üliõpilased jagunevad kuulajateks ja kadettideks.
- (4) Kuulaja on magistriõppes õppiv tegevväelane.
- (5) Kadett on esimese astme õppes õppiv tegevväelasest ohvitserikandidaat.
- (6) Õpilane on lahingukoolis kutseõppe õppekava järgi õppiv allohvitser või allohvitseri kandidaat.
- (7) Kursuslane on õppeasutuse täiendusõppe õppekavade alusel läbiviidavatel kursustel osalev isik.
- (8) Ekstern on individuaalse õppeplaani alusel rakenduskõrgharidus- või magistriõppe õppekava läbiv isik

§ 19. Õppurite õigused ja kohustused

- (1) Üliõpilasel on õigus:
 - 1) saada kõrgetasemelist haridust;
 - 2) saada puhkust kaitseväeteenistuse seaduse § 106 lõikes 2 sätestatud ulatuses;
 - 3) saada kord igas kõrgharidusastmes õppeasutuse nõukogu kehtestatud korras akadeemilist puhkust üldjuhul kuni üks aasta, lisaks tervislikel põhjustel kuni kaks aastat ning lapse hooldamiseks kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni;
 - 4) vastavalt kehtestatud korrale tasuta kasutada õppetegevuseks õppeasutuse auditooriume, laboratooriume, arvutisaale, Kaitseväe raamatukogusid, inventari, seadmeid ja muid vahendeid;
 - 5) valida oma esindajaid ja olla valitud õppeasutuse üliõpilasesindusse;
 - 6) saada üliõpilaspilet rakenduskõrgkooli seaduses või selle alusel antud õigusaktis sätestatud korras; [RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]
 - 7) saada õppeasutuselt õppekorraldusalast teavet;
 - 8) õppekava sulgemisel või õppeasutuse tegevuse lõpetamisel jätkata õpinguid samas või teises õppeasutuses samal või lähedasel õppesuunal;
 - 9) kasutada muid õigusaktidega talle antud õigusi.
- (2) Kursuslasele on õigus:
 - 1) vastavalt kehtestatud korrale tasuta kasutada õppetegevuseks õppeasutuse auditooriume, laboratooriume, arvutisaale, Kaitseväe raamatukogusid, inventari, seadmeid ja muid vahendeid;
 - 2) saada õppeasutuselt õppekorraldusalast teavet.
- (3) Üliõpilane ja kursuslane on kohustatud:
 - 1) järgima kaitseväelist distsipliini;
 - 2) järgima Kaitseväes ja õppeasutuses kehtestatud eeskirju;
 - 3) täitma õppekava nõudeid vastavalt õppekorralduseeskirjale;
 - 4) kasutama Kaitseväe vara eesmärgipäraselt ja heaperemehelikult;
 - 5) täitma teisi õigusaktidest tulenevaid kohustusi või kõrgema ülema antud ülesandeid.
- (4) Õpilasele laienevad kutseõppeasutuse seadusega õpilasele kehtestatud õigused ja kohustused.

§ 20. Üliõpilaskond

- (1) Üliõpilased ja õpilased moodustavad üliõpilaskonna.
- (2) Üliõpilaskonnal on õigus:
 - 1) moodustada teiste kõrgkoolide üliõpilaskondadega liite ja organisatsioone õigusaktidega sätestatud alustel ja korras;
 - 2) astuda vastavate rahvusvaheliste organisatsioonide liikmeks või arendada nendega koostööd;
 - 3) valida oma esindajad õppeasutuse nõukogusse;
 - 4) teha ettepanekuid rakenduskõrgkooli õppekorralduse ja juhtimise parendamiseks ja osaleda järjepidevalt rakenduskõrgkooli vastavas tegevuses;
 - 5) otsustada muid üliõpilaskonna tegevust puudutavaid küsimusi kooskõlas kaitseväeteenistuse seaduse ja teiste õigusaktidega, kui nende küsimuste otsustamine ei ole antud kellegi teise pädevusse.
- (3) Üliõpilaskonna esindusorgan on üliõpilasesindus.
- (4) Üliõpilasesinduse järgmise koosseisu valimised korraldab senine üliõpilasesindus. Üliõpilasesinduse valimised toimuvad iga õppeaasta alguses.

§ 21. Üliõpilaskonna põhikiri

(1) Üliõpilaskonnal on põhikiri (edaspidi *põhikiri*), milles sätestatakse muu hulgas üliõpilasesinduse valimise kord, tema õigused, kohustused, vastutus ja töökord, samuti üliõpilasesindajate valimise kord õppeasutuse nõukogusse.

(2) Põhikirja vastuvõtmise või muutmise algatab üliõpilasesindus. Igal üliõpilasel ja õpilasel on õigus teha üliõpilasesindusele ettepanek põhikirja muutmiseks, kui tal on ühe viiendiku üliõpilaskonna liikmete toetus.

(3) Põhikirja eelnõu või põhikirja muudatuste eelnõu avalikustab üliõpilasesindus vähemalt üks kuu enne selle kavandatavat hääletamist. Igal üliõpilasel ja õpilasel on õigus esitada oma arvamus eelnõu kohta. Vähemalt üks nädal enne hääletamist vaatab üliõpilasesindus saabunud arvamusel läbi ning avalikustab hääletamisele pandava lõpliku eelnõu.

(4) Põhikirja või selle muudatuste vastuvõtmise otsustab üliõpilaskond avalikul hääletamisel. Põhikiri või selle muudatus on vastu võetud, kui selle poolt hääletab vähemalt kaks kolmandikku koosolekul kohalolijatest.

(5) Põhikirja või selle muutmise eelnõu vastuvõetaks osutumisel esitab üliõpilasesindus selle kolme päeva jooksul kinnitamiseks õppeasutuse nõukogule, lisades ettenähtud korras vormistatud hääletamistulemuse.

(6) Põhikirja kinnitab õppeasutuse nõukogu.

§ 22. Tegevvälase ametijuhendi kehtestamine

(1) Sõjavälise auastmega rahuaja ametikoha asukoht, teenistusülesanded, nõuded haridusele, töökogemusele, teadmiste ja oskustele ning töökorraldusele ja asendamisele määratakse ametijuhendis.

(2) Õppeasutuse koosseisus oleva sõjavälise auastmega rahuaja ametikoha, millel asub tegevvälane, ametijuhendi kehtestab õppeasutuse ülem.

(3) Õppeasutuse ülema ametijuhendi kehtestab Kaitseväge juhataja.

5. peatükk Rahastamine

§ 23. Õppeasutuse rahastamine

(1) Õppeasutust rahastatakse Kaitseväge eelarvest, põhitegevusega seotud tasuliste teenuste osutamisest saadud tasust ja muudest vahenditest.

(2) Õppeasutusel on õigus osutada õppeasutuse nõukogu kehtestatud tingimustel järgmisi põhitegevusega seotud tasulisi teenuseid:

- 1) rakendusuuringud, õppe- ja arendustöö;
- 2) nõustamine sõjandusega seotud teadus- ja arendustegevuse ning hariduse valdkonnas;
- 3) kirjastamine ja paljundamine;
- 4) tõlketöö;
- 5) ürituste ja treeningute korraldamiseks õppeasutuse ruumide ja inventari üürimine;
- 6) raamatukogu teavikute kojulaenutamine;
- 7) inglise keele testide läbiviimine.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud teenuste eest laekunud rahalised vahendid moodustavad õppeasutuse eelarve ja finantseerimise lahutamatu osa.

6. peatükk Järelevalve ja aruandlus

§ 24. Teenistuslik järelevalve

Teenistuslikku järelevalvet õppeasutuse tegevuse üle teostavad Kaitseministeerium ja Kaitseväge juhataja õigusaktidega sätestatud korras.

[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

§ 25. Haldusjärelevalve

[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

(1) Haldusjärelevalvet õppeasutuse õppetegevuse üle teostab Haridus- ja Teadusministeerium rakenduskõrgkooli seaduses ja kutseõppeasutuse seaduses ettenähtud korras.

[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

(2) Haridus- ja Teadusministeerium teavitab haldusjärelevalve toimingute teostamisest eelnevalt Kaitseministeeriumi ning võimaldab Kaitseministeeriumi esindajatel viibida järelevalvetoimingute teostamise juures.
[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

§ 26. Aruandlus

Õppeasutus peab õigusaktidega sätestatud korras statistilist ja finantsarvestust, annab oma tegevusest aru Kaitseministeeriumile ja Kaitseväge juhatajale ning esitab aruandeid kehtestatud korras.
[RT I, 08.08.2014, 7- jõust. 11.08.2014]

7. peatükk Rakendussäte

§ 27. Määruse kehtetuks tunnistamine

[Käesolevast tekstist välja jäetud.]